

לִקְחַ עֲמִים שׁוֹחֲרֵי דָרוֹר

ה. הַאִיטָלִיקִים

מלחמת-השחרור של העם האיטלקי שבמאה הי"ט התנהלה על רקע היסטורי, שהיה שונה מרקעו של כל מאבק-השתחררות באיזו אומה אירופית שהיא. לא זו בלבד שאיטליה היתה נתונה במצב של שעבוד חיצוני, אם שלם ואם חלקי, ושל התפוררות פנימית במשך הרבה מאות שנים (1300—1400 שנה לפי החשבון המקובל), אלא שניתן לומר, כי, בכלל, לא נתקיימה „מדינה איטלקית“ מעולם — אף כי איטליה זו, ורומא מרכזה, שימשו מאז בשנים הלב, המוח והיד המכוונת של קיסרות עולמית — וזכרם של אלה הוסיף לטפח רגשי כבוד לאומי עצמי וגאווה על העבר. כאן — בניגוד לפולין, ובמידת-מה גם אירלנד — לא היתה, בתקופת-זמן הקרובה לנו, מסורת של קיום כמדינה (במובן של מדינה לאומית אחת, ולו גם תלויה); ואפילו מציאות של הוויה משותפת, במסגרת ממלכתית אחת, — דבר שזכו לו אפילו הצ'כים במשך שלוש מאות שנות תלותם המוחלטת באוסטריה, — היא גם היא חסרה היתה לאיטלקים. לעומת זאת פעלו כאן פעולה חיובית הגורמים של תרבות לאומית משותפת שנתגבשה בהדרגה על אף הפיצול המדיני, של אחדות לשונית, של סמיכות גיאוגרפית רצופה, של היות איטליה ארץ אשר במידה ניכרת פרושה היא מן העולם החיצון (רוב גבולותיה — ים, וספר-היבשה — הרי-האלפים) ושל העובדה כי במשך 1200 שנה כמעט שלא ניתנספו על אוכלוסי איטליה יסודות זרים. אבל, היה זה צירוף של תנאים אשר בהגיע תקופת ההתעוררות לעמי אירופה במאה הי"ט ובהיווצר המסיבות הבינ-לאומיות שסייעו לכך — היה בו, על אף הכל, כדי להעלות ולחשל בקרב העם האיטלקי את הרצון לחדש את קיומו הלאומי והממלכתי — הלא הוא הרצון ששקע ורדם בו מאות בשנים. נמצא, איפוא, שמבחינות היסטוריות אלו, הן העוצרות והן הדוחפות, היו ההתעוררות הלאומית ומלחמת-התקומה שבקרב העם האיטלקי חזיון מיוחד במינו, שאינו נפרץ בקרב שאר עמי אירופה; וזה גם מבחינות מדיניות-פנימיות וגם מדיניות-בינ-לאומיות רבות (שגם אלו וגם אלו הנו, לעתים קרובות, תולדה של גורמים והרגלים נפשיים — בין בקרב העם המתעורר עצמו ובין בקרב עמי-העולם, שגורלו של זה תלוי בהם במידה רבה, ויחסם אליו נתגבש משכבר הימים) ויש בכך, איפוא, עניין מיוחד, כדוגמה של תקומה לעם עתיק, שנשללה ממנו היסטוריה עצמאית משלו במשך דורות רבים מאוד.

*

נקודת-המוצא, המקובלת לתולדות תנועת השחרור האיטלקית ומאבקה השונים והמגוונים, היא שנת 1815, שנת חווי-השלום של קונגרס-וינה, עם מפלת קיסרותו של נפוליון. „הסדר הישן“, שהוחזר אז על כנו באירופה כולה, הוחזר

גם באיטליה. נעלמה „מלכות איטליה“ (בצפונה וצפון-מזרחה של חצי-האי). שמשנה למלך מטעם נפוליון שלט בה, ונעלמו רוב חידושי החוקים והתקנות ברוח התמורה החברתית. שלא רק המהפכה הצרפתית העתיקתם לקרקע איטליה, אלא גם המשטר הקיסרותי-הנפוליוני. כן נעלמה שושלת מיורט, ממנה נפוליון שבמלכות ניאפול בדרום חצי-האי; האפיפיור, שהצרפתים הגלוהו, חזר לרומא. הכל היה לכאורה כבשנת 1792, פרט לביטול הרפובליקות הגנואיות (שסופחה למלכות סרדיניה-פיאמנט) והונציאנית (שניתנה לאוסטריה). אך, לאמיתו של דבר, גרעיני מחשבה ורגשות שנתעוררו בימי התמורות הנ"ל, — למן הרפובליקות הציואלפיניות שבצפון והפרתנופאית אשר בדרום ומימי השלטון הקיסרותי, — היו רודמים כנבטים מתחת לפני השטח, והלא הם: המושג של „איטליה“ גם כמושג מדיני, זכרונות של חופש-אישי במשטר אזרחי חדיש פחות או יותר, הגאווה על גדודי-הצבא האיטלקיים אשר במשך שנים, מאז 1805, עברו על פני אירופה בשותפות עם צבא-צרפת הגדול, וכו' לנצחונות, והעמידו קצינים ומצביאים מוכשרים.

הזירה.

איטליה חולקה מחדש לשמונה מדינות. רק אחת מהן (גם היא — לא איטלקית טהורה; לפי שכללה גם את חבל סאבויה, הצרפת-יב-עיקרו), „מלכות סרדיניה“, שגרעינה העיקרי היה — ארץ פיאמנט התת-אלפינית, היה בה משום נקודת-מוצא אפשרית להתפתחות איטלקית עצמאית. המלכות הגדולה האחרת, שלא היתה איטלקית-עצמאית אלא להלכה בלבד, הלא היא מלכות ניאפול וסיציליה („מלכות שתי הסיציליות“) שבדרום, היתה לקויה בחולשה חברתית וקפאון תרבותי (פירות המשטר הספרדי מאז המאה ה-16) — מזה, ובשושלת מתנוונת וזרה לכל רוח לאומית (חוטר מגזע הבורבונים הספרדי) — מזה.

את שאר המדינות ה„איטלקיות“ אפשר היה לחלק לשני סוגים. רובן נחונות היו לשלטון זר; לומברדיה (מילאנו) הונציה הברוכות סופחו לקיסרות האוסטרית, ושמן („המלכות הלומברדית-ונצית“) לא שינה מכך ולא כלום. אכן, משטרן הפקידותי והמשפטי עלה על משטרה של מלכות ניאפול הרקובה ואף על שאר מדינות איטליה, וקידמתן המשקית היתה רבה יותר. כיון ששימשו גם מבוא לאיטליה מצפון וממזרח, לפיכך היו, בעצם, שטח-ההכרעה הפוליטי-האיסטרטגי: במידה שהיו משתחררות ומצטרפות אל מלכות סרדיניה-פיאמנט, בה במידה היו מהוות גם את הכוח הגדול ביותר שבתוך איטליה, וסוגרות על שאר איטליה בפני כל חדירה מבחוץ, כאשר ייראה מסקירה במפה. „דוכסות-גדולה“ אחת (טוסקנה, שבירתה פירנצ'י) והדוכסויות פרמה ומודנה — וכן לוקה הננסית — היוו את צפון-מרכזה של איטליה וניתנו כולן לשלטון נסיכים אוסטריים, ולמעשה קוימו בכוח הצבא האוסטרי, שהיה מוכן בכל עת ובכל שעה להתעוֹב כדי להגן על משטריהן.

מתוך כך מסתברים שני גורמים גיאוגרפיים-פוליטיים רבי-השפעה:

א. מלכות סרדיניה-פיאמנט היתה מנותקת משאר איטליה ע"י שטח רצוף, השייך לאוסטריה או מנוהל ע"י נסיכים אוסטריים (עיין מפה עמ' 40).

ב. מדינת האפיפיורים — כל תחומיה מצפון גבלו באותו שטח אוסטרי עצמו (ומדרום — במלכות נאפול). מדינת-האפיפיור הזאת — הצתה את חצי-האי למלוא רוחבו והיתה המרכז ו"נפש המאזנים" הגיאוגרפיים של איטליה. במשטרה הרקוב דמתה לניאפול, אך שלטון-הכמורה שבה עוד הוסיף על דיכוי חופש-המצפון וחזיוות האדם של אוכלוסיה. בחלקה הדרומי היתה האוכלוסיה מדוכדכת בקפאון והכנעה; בצפון-מזרחה (חבל רומניה) — עם כל הפזירות והמשטר הפרוע ששלט שם — עוד לא פסו ייצרי חופש ונסיונות של התמרדות. חלק זה של מדינת-האפיפיור היה תמיד קן של מרידה-בכוח, ומבחינות רבות (כשהשפעתו מתפשטת, כמעט תמיד, גם על הדוכסיות הקטנות) נועד לשמש שורש ומרכז הגעש לזעזועים מהפכניים וצבאיים באיטליה, כפי שמסתבר למעיין במפה.

כזו היתה הזירה. והיו בעלילה הזאת הרבה פרקים ומערכות. — וגם הפוגות, של תרדמה למראית-עין, הפוגות, שבהן הבשילו כוחות סמויים שהגיעו אח"כ להתפרצויות מחודשות.

התקוממויות הקרובונרים

לבטי השחרור היו באים באיטליה לידי גילוי פרשות-פרשות. הפרשה הראשונה חלה כמה שנים לאחר שקם והיה "המשטר הנצחי" באירופה, מיסודה של "הברית הקדושה" אשר לכלל מלכיה. על רקע התנועה של הקרובונרים שנתפשטה בקרב הפקידות, הקצינות, בעלי-האחוזות ובעלי המקצועות החפשיים אשר בחלקי איטליה השונים, ולבשה צביון מעורפל-במקצת של שאיפות לחופש מדיני-ציבורי ולעצמאות איטלקית, המהולות בנוסחאות דתיות מיסטיות ובצורות-ארגון סודיות ו"השבעות" בנוסח מאסוני¹) — תססו ופרצו, בקיץ 1820, בניאפול ובסיציליה (ובאביב 1821 — בפיאמונט) מרידות, קצתן מחוגי הקרובונרים, קצתן עממיות, וקצתן צבאיות. הן הצטיינו בחוסר תכנית ברורה, בהישענות יתירה ותמימה על בניהם של בתי-מלכות, ברפיון ארגון פנימי, בניגודים פנימיים (למשל בין הליברלים של ניאפול והמורדים האבטונומיסטיים שבסיציליה), בחוסר תיאום בין תנועות המהפכה שבדרום ובפיאמונט, וכיו"ב.

המרידה הצבאית בפיאמונט לא החלה, למעשה, אלא לאחר שכבר הוכו צבאות ניאפול ע"י הצבא האוסטרי אשר פלש מצפון, בשליחות הקיסר ומלך ניאפול, שמעל בחוקה. הדיכוי בשתי המדינות היה אכזרי. תנועת הקרובונרים נדחתה והלכה מעל פני השטח-אל מחבואי הקשר והסודיות; אלא שרכשה לעצמה שרשים וחוש של מציאות מעט יותר ממה שהיו לה קודם. פחת בה אחוז אנשי-הצבא בעלי הזכרונות מן התקופה הנפוליאונית ונתרבה מספר הפרקליטים והמורים, אנשי הבורגנות ובמקצת גם בני-העם. נתלכדה יותר הרגשת השותפות האיטלקית, והחלו נסיונות, אמנם רופפים, להתקשרות ולשותפות לקראת מעשה התקוממות וביצועו.

(1) בדומה למסדרי "הבונים החפשיים".

הסיכוי החדש בא זמן־מה לאחר מהפכת יולי 1830 בצרפת, שעוררה תקוות לעזרה מצרפת²). גם הפעם נכשלה התנועה בראשית צעדיה, ונסתככה בנסיגות להישען על בתי־מלוכה. הדוכס של מודנה קשר קשר עם מנהיגי הליברלים שבמדינתו, לערוך מסע לאומי נגד אוסטריה — אבל נתחרט, בגד בשותפיו, אסרם ו„כבר שלח שליחים בהולים לקרוא לתליין“. אך ביום ההוא עצמו התקוממו בני בולוניה, זו הגדולה שבערי רומניה, והמרד עבר את הגבולות והקיף לא רק את הצפון והמזרח של מדינת האפיפיור אלא גם את דוכסיות מודנה ופרמה (פברואר 1831). ממשלת צרפת (של „מלכות־יולי“, אשר ללואי־פיליפ) הכריזה, כי לא תתן להפר את עקרון אי־ההתערבות, ואם תתערב אוסטריה — תצא למלחמה. אך צרפת נסוגה, שעה שראש ממשלתה החדש הצהיר כי „דם הצרפתים הוא קודש לצרפת בלבד“, ואז ידע מטרנזיך, ראש ממשלת אוסטריה והפטרון המוכר של הריאקציה האירופית כולה, כי הדרך פנויה לפניו. כחודש ימים לאחר המרד כבשו האוסטרים את פרמה ומודנה. עכשיו יכול היה הדוכס לתלות את מאגנטי (מנהיג הליברלים, שנשא־זנתן עמו אסר), ובצאתו לגלות מחמת המרד לקחו עמו). כעשר שנים לאחר המעשה — נקרא בנו־בכורו של גריבלדי „מנטי גריבלדי“.

צבא מודנה המורד (בפיקודו של גנרל מימי נפוליון, זוקי שמו) נסוג לרומניה, ויחד עם בני־בריתו הרומניולים זכה לנצחון אחד, אך סבל מן המחלוקת שבין רשויות־המקוממים השונות ונאלץ להתפזר משכנעה ממשלת רומניה. בסוף 1831 עם התגבר הריאקציה ברומא, שוב פרצה ברומניה התקוממות. אך בסוף ינואר 1832 נוצח צבא המתנדבים של המורדים והעיר פורלי היתה לבן, כשצבא האפיפיור בזז אפילו את בתי־הכנסיות. עם כל התקדמותן של ההתקוממויות האלו באיטליה התיכונה, לעומת ההתקוממות בשנת 1820־1, נתברר, כי לא תנועת הקרבות היא שתשחרר את איטליה וכי לשם כך דרושות סגולות אחרות — הסגולות של כוח־הרצון, המשמעת וההתעמקות הרוחנית.

נסיגונותיה הראשונים של „איטליה הצעירה“

שנות השלושים והארבעים עמדו באיטליה (ובמושבות הגולים האיטלקיים שמחוצה לה) בעיקר בסימנה של „איטליה הצעירה“. אגודה זו, שחרתה על דגלה את סיסמת שחרורה של איטליה מעול נכרים ומעריצות פנימית וכן את סיסמת איחודה והסרת פירודיה השושלתיים (ומגמתה היתה, למעשה, רפובליקנית בעיקרה), היתר פרי־רוחו וילד־טיפוחיו של ג'וזפה מאַצִיני, יליד גנואה זה, שנאסר והוגלה בגלל כתביו והשתייכותו לחוגי הקושרים, שלח מגלותו מכתב גלוי אל המלך החדש של סרדיניה־פיאמונט, שעלה ב־1831 על כסא המלוכה — הלא הוא הנסיך קרל־אלברט, שנסתבך ב־1821 במרד הקרבותנים בפיאמונט, הוחזק בעיניהם כחסידם והתנכר להם ברגע מכריע. מאצניני קרא לו להתיצב בראש תנועת שחרור איטליה. כיון שלא נענה — הופעל קשר נרחב בפיאמונט, כדי להמריד את הצבא

(2) בו בזמן שהמרד הפולני של חורף 1830־31 לא זו בלבד שהעסיק את רוסיה, אלא גם הפנה את תשומת לבו של אוסטריה לעבר הצפון.

ולפלוש ללומברדיה האוסטרית, ועל ידי כך להעמיד את קרל-לפרט ב פני העובדה, והברירה: להיות מנהיג התנועה או להיות מסולק. הקשר נתגלה דווקא בדם מחוללי, אגב דינריות רבים של משפט צבאי ועינויים קשים ואכזריים. כתגמול לכך באה, בפברואר 1834, "פלישת" כ־700 איש (בפיקודו של גנרל סאבווי גולה, שחשדו בו אחר, שממשלת צרפת שילמה לו בעד הכשלת הנסיון) להרי צפון סאבויה, מתוך שוויצריה; לאחר כמה ימים של תגרות הוכרחו לסגת. נסיון זה יש בו ענין מיוחד, כיון שעל ימאי צעיר, ג'וזפה גריבלדי שמו, הוטל בעת ההיא לנסות ולהמריד את הצי המלכותי שבנמל גנואה — דבר שלא הצליח בו, אך הוא שאילצהו, עם כשלון התכנית כולה, להימלט לצרפת ולהיות גולה בארצות אמריקה הדרומית.

כשלון ולבטים

עם כשלון זה נתגלה, לדעת מאצ'יני וחסידיה, ביתר שאת, הצורך לטפח את "איטליה הצעירה" וללכד את שורותיה. לא בנקל הגיע הוא, איש טהור־נפש ובעל מאויים מוסריים, להכרת הצורך להמשיך במאבק, על אף כל הקרבנות, שעה שאחרים נופלים קרבן על מזבח המרד והתקומה: —

"סערת ספקות, אשר, כמדומה, לא ימלט ממנה אף אחד, ולו רק פעם אחת בחייו — ידענה כל אדם, שהקדיש את עצמו למפעל עצום. בירחי גורל אלה רבו סביבי אכזבות מרות, פורעניות ופגעים, ורגע אחד נפקחו עיני לראות את זקנת הנשמה הערירית בכל מערומיה העלובים, ואת העולם השומם, אשר אחיזה כל שהיא למלחמתי לא מצאתי בו. הרגשתי את עצמי בודד על ארץ רבה ועמדתי נדהם לפני החלל. במדבר זה כבשו אותי ספקות. שמא אני הנבון — והעולם צודק? או שמא הרעיון, אשר לאורו הלכתי, לא היה אלא חלום? ושמא לא לעצם הרעיון התמכרתי, כי אם לרעיוני אני, לנאות־משא־נפשי, לתשוקת הנצחון? אותו יום, בו חדרו הספקות האלה לתוך נשמתי, חשתי את עצמי לא רק אומלל לבלי חוק, כי אם גם חייב־בדין, המכיר בחטאו, אך נבצר ממנו לכפר עליו. המומתים ביריה באליסטנדריה, גנואה, שמברי — ניצבו לפני כצלמי־פשעי, אשר יוכיחוני לבטלה, כי קצרה ידי להחיותם. כמה אמהות כבר בוכות בעיני? וכמה עתידות עוד לבכות, אם לא אחדל מקריאתי, המעוררת את צעירי איטליה לפעול בשם המולדת האחת? ושמא אין המולדת הזאת אלא אחיות? עינים? ושמא נגזר על איטליה, שכוחותיה נידלו בשתי תקופות תרבות שחלפו, להיות ללא־שם וללא־יעוד תחת עול עמים צעירים ומוכשרים ורעננים יותר? כלום רשאי אני להקדים הבאות ולהניע אנשים למאות ולאלפים להקריב את עצמם ואת כל היקר להם? הרגשתי, כי מקורות החיים חרבו בי. נפשי גססה. אילו היתה רוח זו שורה עלי עוד זמן מה — כי אז יצאתי מדעתי או שלחתי יד בנפשי."

אך: "יום אחד הקיצוני כשלבי שלי, ורגש לי, כאילו נמלטתי מסכנת־מות... אותו בוקר דומה היה כי הטבע מחייך לי חיוך־תנחומי וברכת האור חידשה את הדם בעורקים הבלים". היתה זו, "שלות־היאוש, לא אכחיש, כי על כן השלמתי עם היסורים ואתעסף בהם כהלך באדרתו; ואף על פי כן שלוה היא, כי למדתי לסבול מבלי להתריס, ומאז הייתי תמים עם נשמתי. נפרדתי מכל ששונות ההווה, מכל תקוות אישיות על

מדינות איטליה 1848-1859



„ממלכת סרדיניה“ כללה את האי בשם זה וכן את פיאמונט שבצ'מערב איטליה. עם חבלי סבויה וליגוריה.

פני האדמה. במו ידי כריתי קבר לאותו משען נפשי, שאנו מוצאים בקשרי לב, ובעצמי סתמתי את הגולל עליו ולא נודע לזרים ה"אני" הטמון שם⁽³⁾.

עתה עברו על התנועה הצעירה ימי משבר נפשי. כדברי מ. בילינסון⁽⁴⁾, דברו על ימי המשבר ההם: "דיני מוות הוצאו לפועל נגד אנשי מאַציני בכמה ערי איטליה. ל"איטליה הצעירה" ייחסו כמה חטאים מדיניים שלא חטאה בהם. רדיפות המשטרה, פסקי־דין קשים, אי־הצלחת הקשרים — השפיעו על האגודה, שעמדה בראשית פעולתה. גם כוח ההתנגדות הבלתי מספקת של קושרים־עלמים נתן את סימניו. ידיו של מישוהו רפו. אמונתו של מישוהו כאילו נפגעה. אחד מדידי מאַציני הקרובים לו ביותר, יעקוב רופיני, שם קץ לחייו בבית־האסורים שבגנוואה..."

דרכה של "איטליה הצעירה" לעומת דרך הקרבו־נרים

לא היתה לו למאציני ברירה, אם רצה לא להסתפק בתפילות ומשאלות־לב בלבד, ונתכוון למעשים של ממש לשחרורה של איטליה, אלא להפעיל את צעירי־העם על כל הקרבנות הכרוכים בכך. כדבריו: "העמידו את הצעירים בראש המהפכה, תנו להם להרגיש, כי הוטל עליהם למלא תפקיד אציל, הבעירו בהם את תשוקת התהילה, תנו להם את סיסמת־העצמה — והטילום נגד האוטסרים". לדעתו נכשלו הקרבו־נרים מפני שמנהיגיהם נקבעו, בעיקר, בזכות גילם ומעמדם, ולא בכוח שאר סגולות החשובות לגופו של עניין, ומפני שלא היתה להם תכנית חיובית מלבד הסרת העריצות וסילוק פגיעה התמורים ביותר: ואלו למלחמה בשלטון־עריצים נדרשה מידת תקיפות ומרץ הרבה יותר משהיתה להם. לדברי ההיסטוריון (האנגלי) הקלאסי של תולדות שחרור איטליה הוצרכה "איטליה הצעירה", לדעת מאַציני, "להיות, כדוגמת הקרבו־נרים, אגודה חשאית — שאם לא כן היו מכחידיה אותה. אך היא הוצרכה להיות הרבה יותר מסתם חבר־קושרים; חברה הוצרכו לפעול לא מתוך צייתנות עיוורת אלא מתוך הכרה אישית; היא צריכה היתה להרחיק ראות אל מעבר לשחרורה של איטליה, לראות את העלאתם הרוחנית החברתית של המוני העם. שכך היתה, "איטליה הצעירה" נעשית כוח מוסרי בעל אמונה ואחזה שאתה מוצא בדת". וההיסטוריון מוסיף: "היה בתמונה זו משהו מן הדמיוני כמעט; אך היתה זו תפיסה אצילה ונועזת".

עד־מהרה כבשה האסכולה החדשה את מקום הקרבו־נריות; ותורו־תיה, חזון הגאולה החברתית התפארת הלאומית אשר לה, הדוגמתיות הנלהבת והפסקנית וחסרת־הסבלנות של המהפכן הצעיר עצמו, הדליקו את אי־הסבלנות העמומה של איטלקים אנשי מחשבה שהיו תוהים ומבקשים מנהיג למחנה הגדל והולך של תלמידים, מנהיג... המטיף לפעולה, לדריכות־מאמץ, לאחדות, לתוספת תכונה לקראת־פעולה, למשנה מרץ כשתבוא פעולה כזאת..." נסיון הקרבו־נרים הביא לידי הכרה, כי "אין המהפכה יכולה לנצח בלי המונים", ואלו ההמונים "הגיעו על סמך

(3) נכתב בשנת 1862, עשר שנים לפני פטירתו (לפי בילינסון, בימי תחית איטליה).

הוצאת "החברה".

(4) "בימי תחית איטליה".

נסיגונם העגום, לכלל דעה שהמהפכות הן פרי־מוות". אכן, במאמציו אלה למצוא דרך לשיתוף ההמונים ולהפעלתם נתחבט מאצני כמעט כל ימי חייו, כשהמסיבות דחפוהו לעתים קרובות, לדרך של קשרים ע"י אגודות־סתרים מצומצמות... הוא הכיר, כי "לא רק באוסטרים אנוסים אנו ללחום, אלא גם בגילויי המחלוקת והשחיתות, חוסר־הסבלנות וחוסר־התקוה, שהם פרי הרגלי העבדות". בספרות, בהסברה ובחינוך ראה את אחד המכשירים העיקריים. "בלהט היה מאצני קורא לסופרים להתמכר למעשה; להביא את הספרות אל העם, לספר לו על תולדותיו". הוא אמר: "גאלו את השכל ואת הרוח, בשם ארצכם ותפארתכם אתם, צעדו!" אכן, כל התהוותה ועלייתה של "איטליה הצעירה" (זו שבמרכאות — האגודה; וזו שבלי מרכאות — כל הדור האיטלקי הצעיר ההוגה) היה לה בימים ההם רקע ספרותי בולט. גל הרומנטיזם בספרות האירופית כולה עבר גם באיטליה ועורר מאוויים של חיבת־עם וחכרונות־גבורה־וסבל היסטוריים, שליכדו את נאמני התקומה האיטלקית, לחבליהם ולמדינותיהם, ותחת משאלות סתמיות לתיקונים ליברליים של חוגי בני־טובים (כבימי הקרפונרים) הביאו את ראשיתה של תנועת־עם בעלת תכונות סטיכיות, שיקשה לעקרו מן השורש⁵). רומניסטים, ופייטינים, שרובם מילאו אח"כ, ב־1848—1849, תפקידים מדיניים או לוחמים, הצדיקו בכרכי ג' — בין אלה שהוכשרו ע"י הצנזורה ובין אלה שעקפה — את אימרתו של ווייבלדי בשנים שלאחר־כך: "על חלק הארי בהקמת איטליה החדשה עלינו להחזיק טובה לפייטינר".

*

גם בזמן הזה של חוסר כל סיכוי אובייקטיבי (עם התגבשותו היחסית של המצב הבינלאומי באירופה בשנות השלושים) למהפכה האיטלקית — לא פסקה תכונתה ההסברתית והארגונית המתמדת של "איטליה הצעירה", שהיתה מזרימה לארץ דרך הגבולות ריבואות פירסומים, "בלתי לגליים" ויוצרת גרעיני־קושרים במקומות שונים; ולא פסקו בחלקי איטליה השונים ההתפרצויות הספונטניות וההתקוממויות שהוכנו ותוכנו מראש. נסיגנות של מרידה נעשו פעם בפעם. על רקע מגיפת חולירה פרצה התקוממות המונית בערי סיציליה בשנת 1837, — אשר דוכאה באכזריות, כשם שדוכא עוד ב־1828 המרד בקלבריה, באש ובחרב, כשהמנהיגים נערפו, וראשיהם הוקעו לפני בתיהם". אך בצדן של מרידות והתפרצויות אלו שנתחוללו בדרום — היו גם נסיגנות אחרים של התקוממות מאורגנת ומתוכננת, שאמנם לקו בחולשה ארגונית ובטעויות־חשבון. והרי פרשה טיפוסית ממעשי "איטליה הצעירה": "בקיץ 1843 כיוונו הוועדים המהפכניים התקוממות כללית מתואמת בניאפול, רומניה וטוסקנה, אך כל אחד מן החבלים

5) מעין זה קרה אז גם באומות אחרות: קם והיה הרקע הספרותי־ההיסטורי לתנועת השחרור הצ'כית (עיין "מערכות" ל"ד, וכן "מערכות" י"ג—י"ד); קם, מיצקביץ' בספרות הפולנית, שבימי התבוסה השחורים לעמו סייע לעודד את הרגש הלאומי (עיין "מערכות" ל"ה); ביתר שאת נתגלו בהכונות הלאומיות־ההיסטוריות לתנועת השחרור האירית, בקום, אירלנד הצעירה, וביחוד בתמורת המאות הי"ט ("מערכות" ל"ו).

הללו המתין לאות שיתנו האחרים, — והמרידה היתה נפל. אך דבר הקשר לא נשמר בסוד בפולניה ובראונה, בירות רומניה, וכדי למלט נפשם מנקמתו של ה"לגט" האפיפיורי (החשמן־המושל) הלכה חבורה של קושרים, בהנהגתם של האחים מורטורי, להרי האפנינים ושם המשיכו תקופת זמן מסוימת לערוך מאבק־גריליה, שהיה מתלקח ודועך חליפות. אך אנשי ההרים לא סייעו. החבורה הקטנה עייפה לחיים של נדים־ומנודים ונתחמקה לטוסקנה או למקומות מחבוא בהרים, בעת שמלמטה היה החשמן ספינולה שולח את שותפיהם־לקשר אל בית־הסוהר או אל הגרדום. קטע זה, הלקוח מ"תולדות האחדות האיטלקית" מאת בולטון קינג, מציין ציון של תמצית את הקורות באיטליה התיכונה בשנות הארבעים: "מרידה־בכוח מתמדת ברומניה, — וטוסקנה, ששלטונה נשתנה ברכותו משלטון שאר המדינות האיטלקיות, משמשת כמקום־מחבוא (ולעתים קרובות גם נקודת־מוצא) ללוחמי הגריליה"⁶.

ביותר זועזעו איטליה ואירופה מן המעשה — ודוקא קטן בהיקפו, וללא כל סמכות ממרכז "איטליה הצעירה" — שעשו שני אצילים ונציגים צעירים, קצינים בצי האוסטרי, האחים בנדיארה, הם באו לכלל הכרה, כי "על האיטלקים להוכיח שהם יודעים למות" — ונתכוונו לארגון מלחמת גריליה בדרום הרי האפנינים. הם חמקו מאניותיהם ואח"כ יצאו עם קומץ אנשים מן האי קורפו (או — מושבה בריטית), לחוף קלבריה, שלפי השמועה התקוממות פרצה בו. בחליפת מכתביהם עם מאציני (אשר ניסה להשפיע עליהם שיסתלקו מן הנסיון) גילו את תכניותיהם, בסמכם, לדבריהם, על "מהימנותו הידועה למדי של הדואר האנגלי". אך המכתבים נפתחו ע"י מיניסטרי־הפנים הבריטי והודעה על תוכנם נשלחה לממשלת ניאפול. כשעלו לחוף, נמשכו על־נקלה למארב, נתפסו, נדונו בבית־דין צבאי להורג, ובמותם הריעו לכבוד איטליה. אולי יותר מכל זועזעה דעת הציבור באנגליה, שם נערך על כך ויכוח סוער בבית־הנבחרים, בשל הפרת קדושת קשרי הדואר — והודגש שדמי האחים בנדיארה חלים על הממשלה הבריטית. מאציני הותקף, בכ"ז, התקפה אישית, בלשון בלתי־מרוסנת ומלאת איומים, במאמר ראשי של ה"טיימס", דבר שהביא מכתב תשובה חריף מאת ההיסטוריון וההוגה הבריטי תומס קרלייל, שאמר על מאציני שיש בו "מאופיו של קדוש" והטיח נגד המזימה שבמאמר. עם זאת קל היה לתאר את מאציני כמסית, ממקום מחבואו הבטוח, את האחים בנדיארה לנסיונם חסר־התקוה. וקופת־שרצים זאת, שנתלתה לו מאז מאחוריה, הוסיפה דחיפה לאותו זרם חדש, שהחל להתחרות בו על הדרכתה של תנועת התקומה האיטלקית.

היו אלה ה"מתונים" (כך נקראו תכופות הליברלים) — מאנשי הפקידות שבצפון איטליה או בטוסקנה, בעלי־אחויות מתקדמים, היסטוריונים ואנשים שונים מבועלי המעמד האזרחי המכובד, — אשר במשך שנות השלושים נתעוררו להתעסקות

(6) גרשון של הקורא העברי גם הרומן ההיסטורי "מרדות" מאת י. וויניטש, המצוין בכשרון ובמידת האמת הפסיכולוגית שבו (הוצאת "מצפה"). —

בכל מיני צרכים ציבוריים וחברתיים של חבליהם, בתחום החינוך, ההשכלה, הבריאות, העניינים העירוניים והאזוריים, שיפור הדרכים וכיו"ב (מעין שכבת עסקני ה"זימסטוב" שברוסיה בסוף המאה ה"ט) — ועתה באו ומתחו בקורת חריפה על סיסמאותיהם ודרכיהם של מאציני ו"איטליה הצעירה", ודגלו ברעיון של חופש איטלקי מעול זרים, שיושג תוך הסתגלות לקיים, דהיינו: לשליטי המדינות האיטלקיות, שיהיו פדרציה לשמור על עצמאות איטליה. אכן, נוכח העריצות והרקבון שב"קיים" נאלצו גם חסידי הליברלים לחולל (בשלהי 1845) התקוממות מ"שלחם" ברימיני שברומניה האפיפיורית, (בעקבות שלטון האימים של הלגט לאחר מרידת האחים מורטורי), ואף על פי שבמנשרם נשבעו המתקוממים האלה אימונים גם לאפיפיור וגם לשלטונו החילוני על הארץ ולא תבעו אלא תיקון המעוותים הקשים ביותר, — בכל זאת נהגו קלגסי האפיפיור במתקוממים ובעירים ממש כבכל מתמרד, ועשו בהם שפטים אכזריים. עם כל הניגוד שבין המתונים ובין אנשי מאציני, היו להם אח"כ, בשעות מהפכה והכרעה שונות באיטליה, גם תקופות של עמידה משותפת כנגד זרים, או עריצים מבית. כשב-1846 עלה אפיפיור "ליברלי יותר", הוא פיוס ה"X", נשבה רוח אחרת באיטליה. עם החנינה לאלפי האסירים הפוליטיים שבבתי-הסוהר ו"ספינות הפרך" ומעט תיקונים מקומיים, נתעוררו תקוות, כי הנה קם גואלה של איטליה, שיתייצב בראש מדינותיה לשם שחרורה מעול זרים. ההתנגשות הראשונה עם כוחותיו של הנכרי אירעה בשלהי קיץ 1847 כשהאוסטרים, שנתמלאו חשדות למראה ההתפתחות במדינת האפיפיור, לכדו את העיר פררה שבתחום נחלאותיו הצפוני. במדינה (וכן בטוסקנה, ועוד) גברה התביעה העממית לכונן "משמר אורחי" מזויין, או, כדברי בולטון קינג: "אפשר לומר, שמאז התנועה האירית של 1782" ואילך הכירה כל מהפכה לדעת, כי בתתה את הנשק לידי העם מובטח נצחונה יותר מאשר בהצליחה לכונן את המוסדות המייצגים; האיטלקים ידעו דעת היטב, כי זיונו של "המשמר האורחי" יעשה מעתה את העריצות לבלתי-אפשרית".

ניצוצות-האור הראשונים נראו ממדינת האפיפיור. אך אש הקרב נדלקה לראשונה בחלקי איטליה אחרים. שנת 1848 ("שנת המהפכות") זכתה באיטליה להתחלה סמלית כראוי. לה. משהוכרו "חרם" עממי במילנו על הטבק (מעין "מרי" אורחי לפגוע בהכנסות האוסטרים), עשה הצבא האוסטרי פרובוקציה מאורגנת, ובאחד בינואר והשני בו, משהגיב הקהל — "הראה רדצקי (מצביא האוסטרים באיטליה) את צפורניו. גונדות-פרשים הסתערו על המון בלתי מזוין. פועלים, שחזרו לבתיהם, הותקפו בכידונים; כמה אזרחים נהרגו, יותר מ-50 איש נפצעו. מילנו השיבה כתף אחת למעשה ההתעללות הזה. אפילו האצילים והפקידים לא יכלו עוד לשתוק. רמי המשרה מחו או התפטרו. והארכיבישוף הפיל תחינתו לפני האלהים בכנסיה, ששליטיהם ילמדו לנהוג באורח אנושי.

(7) תנועה להקמת גדודי מתנדבים איריים לעזרת הצבא הבריטי, שנועדו להגנת אירלנד בפני פלישה צרפתית אפשרית, אך הפכו לגורם של כוח לשאיפות השלטון העצמי של אירלנד.

המשנה למלך ניסה ליצוק שמן על המים הנסערים; אך הקיסר פרסם כתב-מלכות מלא-איומים, והמצביא רדצקי פיתחו עד כדי קריאה משלהבת אל חילותיו...

גילוי תוקפני יותר של כוחות-מרד עממיים בא מן דרום. וכבר בשלהי 1847 חולל "הועד המהפכני" של קלבריה התקוממות — אשר בודדה ודוכאה. אך הסיציליאנים גמרו אומר למגר את עריצות הבורבונים. פרט מענין: כמה ימים קודם לכן נתפרסמו הודעות מפורשות — "על המהפכה שתערך ב-12 בינואר" — ואכן, קיימה במועד שהוכרזו עליו מראש. "ההמון, שציפה בכליון-עיניים לעלות המסך מעל במת המהפכה, הזדיין והתקיף את אנשי הצבא בבוקרו של ה-12 בחודש. שום דבר לא יכול היה לעמוד בפני ההסתערות הנואשת של אנשי פלרמו (בירת סיציליה) והאיכרים בעלי-בריתם, ותשעה ימים של קרבות-רחוב קשים הביאו את חיל-המצב למעמד חמור". ב-21 בחודש הציעה הממשלה ויתורים מסוימים וחנינה — אך ללא הועיל. למפקד הצבא בפלרמו לא היה מלאי של מזון, ואולי גם נבהל, וב-27 בינואר נסוג מן העיר ובא לניאפול. כל האי נתמרד. עתה נתחוללה התקוממות איכרים במחוז סלרנו, הסמוך לניאפול. חצר המלך נתפחדה, מנהיגים ליברלים שוחררו. ב-27 בינואר נערכה הפגנה עצומה והכריחה את המלך לתת קונסטיטוציה ולהישבע לה אמונים. (והיא אחת מן השבועות הרבות שנשבעו הבורבנים בניאפול, כבצרפת וכבספרד ואחר כך הפרו אותן). היה זה כחודש לפני מהפכת פברואר הצרפתית, שבעולם נוהגים לראות אותה כפתח כל המרידות שאירעו בשנה ההיא.

ב-11 בפברואר ניתנה קונסטיטוציה בטוסקנה. עוד ב-8 בפברואר הובטחה קונסטיטוציה בפיאמונט. ב-15 במרס ניתנה מעין קונסטיטוציה במדינת האפיפיור. שנים מועטות קודם לכן היה דבר כזה מביא בודאות לידי התערבותה הצבאית של אוסטריה. עכשיו, מחמת המתרחש מחוץ (עם מהפכת צרפת) והחששות מבית, עמדה אוסטריה קצרת-יד, בלי יכולת להחליט החלטה. גם מהצד האיטלקי, במדינה היחידה, שבאה בחשבון כפותחת במערכה נגד אוסטריה, לא מעטו ההיסוסים והדחיות. חשבון כוחותיהן, הבלתי-שוים כ"כ, של המלכות הקטנה והקיסרות האדירה, מנע בעד קבלת החלטה בהקדם. אך מגמת הדברים היתה ברורה גם בטורינו. אדרבא, עם כל חששותיה של ממשלת פיאמונט אמר באמצע מרס המלך קרל-אלברט לטוכני בני מילנו, כי "אם תתקומם העיר התקוממות של ממש, יונקו, הוא ועמה, להחיש לה עזרה בנשק ביד".

ב-17 במרס נודע במילנו, כי וינה התקוממה, כי מטרניך התפטר, והקיסר הבטיח פרלמנט ותיקונים. בבוקר של 18 במרס נערכו הפגנות, ועד מהרה החלה ההתנגשות, שסיסתה — "עצמאות גמורה לאלתר". "נדמה היה, כי החלטה מיואשת היא להעמיד אוכלוסין בלתי מזוינים בפני חיל-צבא ממושם בן 13000 איש (דהיינו חיל-המצב שבתוך העיר, — א. ג.). אך לא היתה שליטה להיסוסים. בשעת מסע דרך רחובות-העיר, נרגמו יחידות הצבא ברעפים ואבנים ובכלי כלי אשר יורק, ומים או שמן רותחים; בטליון נהדף לאחור במטר בקבוקים ריקים. הרובים המעטים, שנאספו מקודם, הוצאו עתה החוצה, חנויות חרשי-הנשק רוקנו;

פה ושם גובבו מיתרסים. שש שעות רצופות הוכרחו הגייסות להיאבק מאבק נואש כדי להבקיע דרך לעצמם אל היכל העיריה שבמחוז ברז'לטו, ולשבות את מגיניו דליהוין. במשך כל הלילה עסקו הרדיקלים הצעירים, אשר נצחו על ההמון, בעשית מאות מתרסים; ולמחרת הבוקר (11 במרס) נתחדשו הקרבות במשנה מרץ.

שכרון המאבק תקף את העיר. היו גם חזיונות של התפארות־שוא ושל פחדנות. אך המון האוכלוסין קידש מלחמה באומץ לב, מתוך בוז לסכנות והתגברות על הכל. כל מה שנודמן ליד נלקח למעשה־המתרסים; רהיטים, מרכבות, דוכני מטופים, ספסלי בתי־ספר, פסנתרי־מידות, תפאורות תיאטרון — כל אלה גובבו איך שהוא, ומאחריהם עמדו כמה מאות אנשים שהיו להם רובים ועצרו את מיטב החיילות האוסטרים; במיתרס אחד עצרו שני צעירים פלוגה שלמה במשך יום תמים; נשים ונערים לחמו ונהרגו. מעל לרעם התותחים והרובים צלצלו הפעמונים מכל מגדל כנסייה והיו מעודדים את האזרחים ומטריפים את דעתם של האוסטרים. במשך כל הקרב כולו היה אופים הנוח והמתון של הלומברדים מוסיף ואוצל מאורו... על מעשי האכזריות שעשו החיילים האוסטרים, שאין לתארם במלים, לא באו מעשי תגמול. בשבוייהם טיפלו בשימת לב; אנשי־המשטרה השנואים הושמו במקום מבטחים... בינתיים החלה תקיפתם של האוסטרים להתערער. אמנם, התגברות העלו את חיל רדצקי עד 20 אלף איש. הם תפסו את טירת־העיר שבמרכזה, את כל החומות שמסביב לעיר, וכ־50 עמדות בתוכה, מגג הכנסייה היו צלפיו הטירולים מקפדים כל מי שהופיע ברחוב. אך מזג האויר נשתנה, וחיילי הרעבים אחזתם החלחלה. הם לא יכלו להתקדם אל מול פני המתרסים או מטר המטלטלין שזרקו עליהם מראשי הבתים. קול המונם של פעמוני הכנסיות דכדך את רוחם, ליקוי החמה הבהיל את החורבטים, בעלי אמונות ההבל שבקרבתם. החלה ההתפוררות. קצתם של הגייסות האיטלקיים שבחיל־המצב החלו לפסוח על שתי הסעיפים, קצתם של אנשי־הצבא, וביחוד הבהמים שנתפראו מרוב יאוש, נקמו את נקמתם באכזריות, בביות העיר נוסח ימיה־בינים; רדצקי לא בוש לפקד על אנשיו לטבוח בשבויים. ב־20 בחדש הוכרח לפנות את הכנסייה. והאזרחים המנצחים כבשו בסערה עמדה אחר עמדה עד ששחררו את מרכזה־העיר כולו. רדצקי הבין, כי מצבו נעשה מיואש. אילו החליטו הפיאמונטיים להתקדם במהירות, היה קו נסיגתו ניתק. לאחר איום שוא להרעיש את העיר (לא היה באפשרותו לגרום לה נזק רב) הציע שביתת־נשק... והצעתו הושבה ריקם... מתנדבים, שחשו מערי הסביבה, מקומו ומברגמו, החלו לתקוף את השערים מבחוץ; ובבוקר ה־22 לא נותרו להם, לאוסטרים, אלא הטירה והחומות. אנשי מילנו כיונו את התקפותיהם אל שערי העיר, ולעת ערב לכדו את שער טוזה, בהנהגת זו האישיות ההרואית מאנארה הצעיר, ונתנו בכך למתנדבים אפשרות לזרום לתוך העיר פנימה. בלילה הרעישו תותחי־הטירה את העיר בחמת־קצף; היה זה המאמץ האחרון לנקום נקמה של יאוש. רדצקי החליט לפנות את העיר ולסגת. אוכלוסי מילנו, שהבזום ועלבו בהם, עשו מעשה שלכאורה היה בגדר הנמנע. המון חסר־משמעת,

שהיה תחילה כמעט מחוסר כל נשק ובמשך כל המאבק סבל ממעוט אבק־השרפה. הנחיל תבוסה לצבא־אוסטרנים; ואף על פי שהיו גורמים רבים שסייעו בכך, מכל מקום הנצחון נרכש „בחמשת ימי מילנו“ בקרבות עקשים פנים אל פנים. מיום מסע מוסקבה⁸) לא זכה נשקם של איטלקים לתפארת־נצחון כזאת.

באותו 18 במרס התחיל המרד בונציה, ע"י הקמת „משמר אורחי“ בן 4000 איש. ערמהרה הוכרז על „הריפובליקה של סן־מרקו“. בראשה עמד עורך־דין צעיר ממוצא יהודי, דניאל מאַנִין שמו. בכל ערי לומברדיה וונציה הוכרחו חילות־המצב (קצתם — ע"י קרבות־רחוב קשים) להיכנע, או להסתלק. כמה גדודים איטלקיים עברו לצד המתקוממים. קומקיו, שמדרום לפו נלכדה ע"י המתנדבים מראונה האפיפיורית. מודנה ופרמה גרשו את דוכסיהן. הרב־דוכס האוסטרי של טוסקנה הכריז מלחמה על אוסטריה. שלושה ימים לאחר „בשורת מילנו“ יצאו מרומא לצפון 2000 מתנדבים, — ומספרם ממדינת האפיפיור הגיע במשך הזמן ל־12 אלף. מניאָפּוֹל באו מתנדבים, ולעזרת הלומברדים נשלחו 16 אלף אנשי צבא סדיר. „נוכח מצירת־הנפש האצילה, נכונות האלפים להקריב חיים ובית, לא ירבה המבקר לקטרג על השתפכויות האחוזה המזילות־דמעה, האופטימיות ללא־שיקול, חוסר־המשמעת, חולשת הדעת התוקפת־בנקל והפלגנות, שבאו אח־כ. סטודנטים ואומנים עזבו בני משפחה ולימודים והלכו לסבול ולקדש מלחמה בשדות מרחק; נערים ברחו מבתי־הספר למלחמה. פרחי־נזירים התאמנו באולפנות־הדת; המשפט, העסקים, האהבה — פינו את מקומם ללהט־הקרב, עד כדי כך שרדצקי הוכרח להכריז, כי טבעם של האיטלקים נשתנה, כביכול, במטה־הקסם — ולא נותרו לאוסטרים באיטליה אלא ארבעת המבצרים של „המרובע“ האיטטרטגי (מנטובה; ורונה; פסקוארה; לניאגו) — השומר על הגבול בין לומברדיה לבין חבל ונציה. — א. ג.)“.

„היתה לאיטלקים מידה מספקת של שכל ישר כדי לדעת, כי התלהבות בלבד אינה מספקת נגד כידונים; הסיכוי להכרעה היה כרוך בהתערבותה של פיאָמוֹנט בעלת הצבא הטוב שבאיטליה, צבא בן 70 אלף איש, שגיוברטי, הוגה דעות ומדינאי מתקופת השחרור, קראה בשם „זקיפה של איטליה בהרי האלפים — בית האוצר לעיוור־רוחה הצבאי של איטליה“. עם כל פקפוקיה הכריזה ממשלת פיאָמוֹנט ב־25 במרס על החלטתה „לעזור לאחים, עמי לומברדיה וונציה“. בו ביום עבר חיל־הצבא העיקרי את נהר טיציינו ונכנס ללומברדיה. האיחור שלפני כן, שעה שהעזרה לבני־מילנו נתעכבה עד לאחר שהכריעו בכוחותיהם את חיל־הרדצקי, והאטיות שבתנועות צבא־פיאָמוֹנט לאחר מכן, — כשלא נוצלה ההזדמנות לניחוח האוסטרים בעודם בסביבת מילנו — נתנו לרדצקי את האפשרות לסגת ולרכז כ־60 אלף איש במבצרי „המרובע“. אמנם לאיטלקים היו כ־87 אלף איש, כמחציתם מפיאָמוֹנט, אבל בתוכם היו מתנדבים וגייסות מטוסקנה, מודנה, מדינת האפיפיור וניאפול, שנפלו הרבה מן הפיאָמוֹנטיים. אפשרויות של מלחמת־הגריליה ומלחמת־

(8) כוונת ההיסטוריון היא, ביחוד, לקרב מלוי־ארוסלביץ, עם נסיגת נפוליון ממוסקבה, בה הצטיינו גייסות־האיטלקים יותר מכל שאר חלקי „חיל־הצבא־הגדול“. — א. ג.

התקוממות בלומברדיה ובדרום טירול, ואפשרויות ההפרעה לקווי התחבורה של רדצקי, לא נוצלו.

לאחר קרב ללא-הכרעה בסנטה-לוצ'יה ליד ורונה, בפניה הצפונית-מזרחית של ה"מרובע", (אחרי שהוקפה ונוצרה פסקארה שבצפון-מערבו של ה"מרובע"), התחילו ענייני המלחמה להשתהות. חולשתה של תנועת החופש בניאפול ופרר בוקציה ערמומית של בית-המלוכה חוללו שם, בינתיים, הזדמנות לעריכת טבח בכוחות הליברלים שבעיר, ע"י גייסות שוויצריים ומקומיים. עתה נשלחה פקודה למצביא הניאפוליטני, שמול מבצר מנטובה, לשוב מזירת המלחמה לניאפול. הלו, גנרל פפה, מנהיג המרידה הצבאית ב-21-1820 (שפקד אז על צבא ניאפול נגד האוסטרים), החליט להפיר את הפקודה; אבל רק 2000 איש שמרו לו אמונים. החלה שורה של מסעות וקרבות, רובם בלתי מכריעים, במזרח לומברדיה ומערב ונציה. אפשרויותיה של לומברדיה להקים גופי-צבא נוספים לא נוצלו. היו בה 60 אלף איש, ששרתו בזמנם בצבאות האוסטרים — ולא נקראו אל הדגל. הפיקוד העליון הפיאמונטי היה חסר מעוף ותקיפות. עם כל אומץ הלב וההישגים הטקטיים שגילו הגייסות בהזדמנויות רבות; והמחלוקת הפוליטית אכלה בכל פה: חששות הלומברדים והונציאנים להשתלטות פיאמונטית (אף כי לבסוף נערך בכל השטחים המשוחררים משאל עם והוחלט להצטרף אל כתר סרדיניה). אנגליה ניסתה לפשר בין הצדדים והציעה שלומברדיה ורובה של ונציה, עד נהר פיאווה יימסרו לאיטלקים. האוסטרים גיסו להציל לעצמם את ונציה העיר והציעו כגבול את הנהר אדיג'ה (קו ורונה-לניאגו). ממשלות טורין ומילנו דחו את ההצעה. אך לאחר הכשלון ליד קוסטוצה, בסוף יולי (בינתיים נשתנו האוסטרים בעצמתם עם האיטלקים, והחלו לעלות עליהם), הוכרח צבא פיאמונט לסגת לאחור, ובראשית אבגוסט לעזוב גם את מילנו. ונציה העיר, שהגנו עליה הלאגונות, נשארה מנותקת לגמרי, אף כי פפה בא לפקד על הגנתה. בתשעה באבגוסט נחתמה שביתת נשק שעל פיה פינה חיל-המצב הפיאמונטי גם את מבצר פסקיארה, שנכבש לפני כן, ואת הדוכסיות, שהאוסטרים תפסו עתה. רק גריבלדי, בראש כמה אלפי מתנדבים בצפון לומברדיה, המשיך עוד זמן מה ב"מלחמת-עם". אך האוסטרים הקיפוהו ולחצוהו אל הגבול, ועד מהרה הוכרח לעבור את הגבול ולבוא לשוויצריה.

דוגמא נוספת לאי-הרצון להיכנע בפני כוח אדיר ניתנה ע"י העיר בולוניה, בצפון מדינת האפיפיור. בראשית אבגוסט נכנסה לעיר שדרה אוסטרית חזקה, בת 6000 איש; אך כבר למחרת היום התעוררו התושבים, התקיפה מכל עבר, ולמרות היותם מזויינים כמעט בסכינים בלבד אילצוה, לאחר קרב של שעות, לסגת באיסדר מתוך העיר ומסביבתה. (אכן, במאי 1849, עם התקדמות הכוחות העיקריים של האוסטרים למדינת האפיפיור, הודברה בולוניה ע"י הרעשה נמרצת לאחר הגנת גבורה בת שמונה ימים).

בינתיים, שנת 1848 הלכה וקרבה לסיומה. התנועה הראשונה של המהפכה האיטלקית באה אל קצה.

(המשך יבוא)